

foto N. Koster

Schape blijken helemaal niet bang van water

foto Bart de Haan

Sfeerbeeld tijdens de inrichting.

foto Bart de Haan

Panorama net nadat het gebied voor de eerste keer droog viel.

Texelaars als moerasbeheerders

Schape houden wilgen kort in de Groene jonker

De ontwikkeling van intensief grasland naar soortenrijk moerasgebied in De Groene jonker, een gebied van Natuurmonumenten in de provincie Zuid-Holland, gaat heel snel. Dit is echter niet zonder slag of stoot gegaan. Het beheer dat deze ontwikkeling heeft ingeleid is vooral te danken aan een kudde schape, die bij toeval werd ontdekt als perfecte wilgensnoeier.

— Martijn van Schie (Natuurmonumenten)

> IN 2008 IS DE GROENE JONKER, een ruim honderd hectare groot moerasgebied ten oosten van het dorpje Zevenhoven en net ten noorden van het dorpje Noorden, ingericht als moerasgebied, waarbij het grootste deel van het oorspronkelijke maaiveld intact is gelaten. Op ongeveer 20% van de oppervlakte zijn ondiepe plassen gegraven en met deze grond is een wandelpad en een ringdijk gemaakt. Het gebied is daarmee volledig hydrologisch geïsoleerd van de omgeving en kent in de praktijk een flexibel waterpeil wat volledig door de natuur gestuurd wordt. Er is slechts 1 vaste overloopstuw, die het maximale waterpeil bepaalt. Kwel, neerslag en verdamping bepalen verder de waterfluctuatie. In de zomer vallen alle percelen droog, maar in de winter staat bijna het gehele gebied onder water. Bij de inrichting werd een aantal verwachtingen uitgesproken over de ontwikkeling van het gebied. De ambitie was gezet op een open landschap met moerasvogels en andere bijzondere soorten van laagveenmoerasen. In de ambitie scharrellen noordse woelmuizen door de vegetatie, zitten hoempende roerdompen in de wuivende rietkragen, terwijl

de blauwborsten luidruchtig zingen. Na de inrichting zat er niets anders op dan wachten op de ontwikkeling. Rietgroei kwam een beetje op gang uit de oevers van de oude sloten. Zo werd het winter en begon de Groene jonker 2009 voor het eerst als een volledig ondergelopen moerasgebied.

Schape

Toen het waterpeil in het voorjaar begon te zakken kwam een heel nieuw gebied onder het water vandaan. Slikkige vlakten, afgewisseld met verschillende soorten moerasvegetaties en open water, zorgden voor een welkome diversiteit voor pioniermoerasvogels. Kleine plevieren, porseleinhoenders, steltkluten en zelfs 2 paartjes kleinst waterhoen profiteerden van het landschap.

In augustus begon het aanzicht van het gebied snel te veranderen. Tienduizenden wilgen groeiden in het gebied. De droogvallende slikvlaktes bleken een ideaal kiembed. Het leek de nazomer van 2009 een probleem te worden bij het openhouden van het landschap. In dit soort leefgebied kunnen bijvoorbeeld schietwilgen

soms in één groeiseizoen al 2,5 meter hoog worden. Naar schatting waren ruim 50.000 wilgen van allerlei soorten gekiemd. Eén ding viel echter op.

Om ervoor te zorgen dat de ringdijk veilig blijft moet de vegetatie kort blijven. Daarom staan er vrij veel schape van het ras 'Texelaar'. De Texelaars die worden ingezet om de ringdijk te begrazen konden hier en daar ook een drooggevallen perceel betreden. Daardoor waren de drooggevallen stukken ook kaal gegraasd. Het viel op dat op deze percelen geen wilgen waren opgegroeid.

Enorm veel werk

In de winter die volgde zijn vele vrijwilligers intensief bezig geweest om alle éénjarige wilgen met de hand, soms geholpen door een steekspade, te verwijderen. Dit met in het achterhoofd de wetenschap dat elke wilg die zou blijven staan, een jaar later al ruim 5 meter hoog zou kunnen zijn en heel moeilijk zou zijn om te verwijderen. 50.000 wilgen met de hand verwijderen is een enorme klus, en niet iets

foto Bart de Haan

Mooie voedselrijke pionierssituaties ontstaan in het ondiepe water.

foto Bart de Haan

Allerlei pioniersvegetaties verschijnen op de droogvallende slikvlaktes.

foto Bart de Haan

Veenwortel drijft in het water aan de oevers.

foto Bart de Haan

Jonge grutto's profiteren van ondiep water.

foto Bart de Haan

Foeragerende lepelaars in de groene jonker.

foto P. Van Riessen

De groene jonker, net na inrichting, in vogelvlucht.

wat de vrijwilligers van Natuurmonumenten er jaarlijks even bij kunnen doen. Het risico op verbossing wordt dan wel erg groot. Om de schade voor de volgende seizoenen te beperken, zijn afspraken gemaakt met de schapenboer die het beheer van de ringdijk al opgepakt had. Deze ondernemer is flexibel en natuurgerecht. Die flexibiliteit is essentieel, want niet het hele jaar zijn evenveel schapen nodig in de Groene jonker. Direct na het afkalven komen in het voorjaar de eerste schapen in het nog zeer natte moeras, maar daarna zakt het waterpeil in het gebied ook snel. Hoe meer er droogvalt, hoe meer schapen er in het gebied komen. Dit zorgt ervoor dat er geen overbegrazing ontstaat, maar dat de schapen wel de meeste wilgen vinden. In de praktijk blijkt ook dat de viervoeters een uitgesproken voorkeur hebben voor de wilgen. Ze vinden ze ook tussen andere (moeras)vegetatie en gebruiken ze effectief als aanvulling op hun dieet van moerasplanten. Als het gebied in het najaar weer natter wordt, worden er steeds meer schapen uit het gebied weggehaald.

Ontwikkeling

Het resultaat is spectaculair. Naar schatting eten de schapen 90% van de bomen in een vroeg stadium op. De rest is onbereikbaar, of wordt pas gevonden tussen wat hogere vegetatie als de gekiemde scheut te groot is om af te grazen. Deze worden vaak nog wel vakkundig afgegraasd, maar moeten toch uiteindelijk met de hand worden verwijderd. De vrijwilligers hebben ondertussen een werkgroepje geformeerd dat jaarlijks het gebied afstuurt op zoek naar opgroeiende bomen. Dit is nu relatief weinig werk, waardoor de openheid van het gebied gewaarborgd is. De rietkragen worden overwegend gemeden door de schapen, de schapen vormen daardoor geen bedreiging voor de ontwikkeling van het rietmoeras. In 2011 zijn de rietkragen al zo vitaal dat de eerste roerdomp er al uitgebreid heeft zitten hoempen. Het beeld uit de ambitie komt dus in zicht!

Praktisch

De ervaring die is opgedaan bij dit moeras geeft aan dat de initiële ontwikkeling van wilgen teniet gedaan kan worden. Als een beheerder een

nieuw ingericht gebied onder zijn hoede krijgt, is het zaak om het eerste seizoen een paar honderd uur in te plannen bij een groep vrijwilligers of werknemers. Dit kan in latere jaren veel werk besparen. Uit het voorbeeld van de Groene jonker blijkt dat schapen effectief ingezet kunnen worden om de werklust te verminderen terwijl er geen negatieve ontwikkelingen optreden aan de ontwikkeling van het riet. Het succes is waarschijnlijk wel toe te schrijven aan de flexibiliteit van de schapenbeheerder. Een zeer laag aantal schapen in de winter en het vroege voorjaar, en hogere dichtheden in de zomer zijn essentieel.<

*Martijn van Schie,
M.vanschie@natuurmonumenten.nl*